

Beteckning: Rel C ht 2004:3

Institutionen för humaniora och samhällsvetenskap

Den samiska björnceremonin

Magnus Eriksson
Februari 2005

C-uppsats, 10 poäng
Religionsvetenskap

Religionsvetenskap C
Handledare: Olof Sundqvist

Innehållsförteckning

Inledning.....	3
Syften och frågeställningar	3
Metod	5
Disposition	5
Forskningsöversikt	7
Samernas världsbild.....	7
Gudar och andeväsen	8
Den högste guden.....	8
Naturgudar	9
Samernas traditionella syn på rovdjur.....	11
Rovdjurens jaktsätt	11
Björnen i samisk tradition.....	12
Björnen i samisk myt	12
Jakten på björn	15
Rheen	15
Fjellström	15
Likheter och skillnader	16
Den samiska björnceremonin	17
Rheens beskrivning.....	17
Fjellströms beskrivning.....	18
Analys.....	22
Hur såg samernas traditionella förhållande till björnen ut?	22
Hur gick jakten på björnen till?	23
Vilka vidskepelser användes före under och efter björnjakt?.....	24
Källkritisk analys	25
Förhållandet mellan myt och rit.....	26
Avslutande diskussion.....	27
Sammanfattning	29
Litteraturförteckning	30

Inledning

Jag kommer i denna uppsats att ta upp hur samerna har sett på björnen. Detta kommer jag att synliggöra genom att spegla den samiska björnceremonin. Men för att få lite kött på benen ska jag också berätta en del om samernas traditionella förhållande till björnen. Även björnjakten kommer att ha en central roll i uppsatsen. Det var från början just den jaktliga aspekten som fick mig intresserad av ämnet. Jag är själv jägare och vill på något sätt skaffa mig ett nytt sätt att se på rovdjuren. Som idag har gjort sitt återinträde i våra marker. Jag tyckte då att det var bra att titta på hur ett naturfolk har behandlat björnen och vilket naturfolk passar då bättre än det som vi har närmast nämligen samerna. Jag hoppades från början att arbetet skulle ge mig en mer neutral ställning i rovdjursdebatten som drivs idag. Det har också blivit så under arbetets gång men jag måste ändå tillägga att det samhälle som samerna levde i under den tid som uppsatsen speglar absolut inte kan jämföras med dagens stadscentraliserade samhälle. Som jag tidigare nämnde var det björnjakten som fångslade mig. Jag ville veta hur samerna jagade björn o.s.v. Jag insåg dock snart att det inte skulle gå att knyta de konkreta jaktmetoderna till ämnet religionsvetenskap. Efter att ha sökt andra ämnen ett tag så hittade jag något i en bok som kallades för björnceremoni och då väcktes mina tankar om att skriva denna uppsats. Jag tänkte att här har jag länken mellan det jaktliga och det religiösa och det visade sig faktiskt att det skulle gå att genomföra en undersökning på detta sätt. Jag tror att denna uppsats kan ge läsaren något mer konkret att hålla sig till i den allt mer hätska rovdjursdebatten som hålls idag.

Syften och frågeställningar

Syftet med uppsatsen är som jag nämner i inledningen att visa på hur samerna traditionellt sett har jagat och dyrkat björnen. Man kan säga att det finns ett litet propagandasyfte också. Jag valde ämnet för att synliggöra fler synsätt på rovdjur än de som finns idag. I dagens debatt är man för eller emot rovdjur och har noll förståelse för den andra sidan i debatten. Jag har för att göra detta möjligt skapat några frågor som är det som ska besvaras i denna uppsats.

- Hur såg samernas traditionella förhållande till björnen ut?
- Hur gick jakten på björnen till?
- Vilka vidskepelser användes före, under och efter björnjakt?

För att besvara dessa frågor kommer jag att undersöka vad forskare sagt i ämnet. Huvuddelen av uppsatsen är byggd på material från 1650-1760 talet. Jag har valt att göra min egen tolkning av den samiska björnceremonin utifrån några av de svenska källor som finns.

Metod

För att besvara de frågor som jag ställer i syftet så har jag gjort ett litteraturstudium. Detta bygger på källor från 1650-1760 talet. Exakt vilka det är ska jag gå igenom nu.

Den första texten heter ”Kort berättelse, om lapparnas björna-fänge, samt deras der wid brukade widskeppelser”. Den är skriven av Pehr Fjellström och utgiven år 1755. Detta är den mest detaljerade källan som jag har kommit över och dess vetenskapliga värde torde vara ganska stort. Det är enligt utsago en ögonvitnesskildring och om detta råder det inga tvivel. Självklart ska den läsas kritiskt mest för att Fjellström själv inte var same och kan därför ha missat viktiga poänger. Källor från den här tiden kan också vara något sarkastiska då man ansåg att samerna var hedningar.

Den andra huvudkällan som jag använt är Samuele Rheens text ”En kortt relation om lapparnes lefwerne och sedher, wijdskiepellsser, sampt i många stycken grofwe wildfarellsser”. Som vi redan kan se så är den här källan lite mer svårläst på grund av sitt språk. Det är dock en av de äldsta svenska källor som finns om samerna och deras religion. Den innehåller bara ett kapitel om jakten och dess riter men detta kapitel är i många stycken mycket detaljerat. Författaren verkade som präst i sametrakterna och har därför ett lite ansträngt förhållande till samerna och deras religion. Detta kan förstås ge avkall på vetenskapligheten men är man medveten om det så kan man skydda sig mot det.

Jag ska även nämna senare forskning som kan komma att nämnas i uppsatsen. När det gäller dessa tar jag bara upp namn och titel. Carl Martin Edsman: ”Jägaren och makterna, samiska och finska björnceremonier”. Hans Mebius: ”Värrö studier i samernas förkristna offerriter” och ”Bissie studier i samisk religionshistoria” av samme författare. ”Samisk Etnobiologi, människor, djur och växter i norr” redigerad av Ingvar Svanberg och Håkan Tunón. Detta är titlar som på ett eller annat sätt kan dyka upp i uppsatsen och jag nämner därför som redan här. Vill man se mer om varje verk hänvisar jag till käll- och litteraturförteckningen.

Disposition

Den här uppsatsen kommer att innehålla en del olika kapitel med underrubriker. Jag vill nu i stort nämna vad som kommer att tas upp. Det börjar med ett kapitel som handlar om den tidigare forskning som bedrivits i ämnet. Det går sedan över till en del om samernas världsbild

och några vanliga gudar som man dyrkade inom den samiska religionen. Detta kapitel är det som utgör bakgrunden. Jag kommer sedan in på resultatet. Där handlar den första delen om hur samerna traditionellt har sett på rovdjuren. Underrubriker som förekommer här är rovdjurens jaktsätt och björnen i samisk tradition och myt. Efter detta följer ett kapitel som avhandlar själva jakten på björnen och hur den gick till. Det som avslutar resultatet är den del som handlar om den samiska björnceremonin, alltså vilka traditioner som brukades efter det att björnen fällts. Efter detta följer så den del då jag analyserar resultatet ur olika perspektiv och jämför källorna. Jag har sedan valt att göra en diskussionsdel som beskriver hur jag gjort för att svara på mina frågeställningar och vilka problem som funnits under arbetets gång.

Forskningsöversikt

Om man ska frånga de forskare som ligger långt tillbaka i tiden, kan man se att den samiska religionen är väl studerad. Det är också så att de böcker som behandlar samisk religion tenderar att ge översiktsbilder av den. Ett exempel på detta är ”Bissie, studier i samisk religionshistoria” skriven av Hans Mebius. I boken ger Mebius en övergripande bild av vad som varit viktigt i den samiska religionen. Bissie innehåller också ett kapitel som relaterar till jakten och dess riter. Kapitlet om björnceremonin är kort och baserat på de källor som jag använt. Ett annat exempel på ett annorlunda men även det övergripande verk är ”Saami pre-christian religion” redigerad av Åke Hultkrantz och Louise Bäckman. I den boken skapar man olika ämneskategorier genom att låta olika författare spegla sina specialämnen. Detta ger en mångsidig bok men det övergripande blir lidande.

Det finns även verk som studerar specifikt valda delar av den samiska religionen. Exempel på detta är Hans Mebius bok ”Värrö, Studier i samernas förkristna offerriter”. Här fokuseras det på den samiska gudavärlden och vad människan gjorde för att blidka dessa gudar. Ett kapitel handlar om jaktens gud och hur man offrade till guden.

Den bok som är någorlunda färsk och som specifikt riktar in sig på den samiska jakten och dess riter och myter, är Carl, Martin, Edsmans bok ”Jägaren och makterna, Samiska och finska björnceremonier”. I den här boken förkommer beskrivningar av hur religionen i pol området påverkas av jakten. Den innehåller även referat från de källor som jag använt. Även andra källor nämns. Edsman kopplar också ihop samernas björnceremoni med den som bedrevs i Finland. Detta gör han genom att studera så kallade björnvisor, som är sånger som sjungs för att visa sin respekt för björnen.

Detta hoppas jag nu ska ha gett en snabb överblick på några av de fokus som forskare under de senaste femtio åren har jobbat efter.

Samernas världsbild

Jag ska i detta stycke försöka ge en snabb överblick över det viktigaste i samisk religion. Detta vet jag inte låter sig göras på bästa sätt i ett så här kort stycke. Men det är en nödvändighet att förkorta det för arbetets skull.

Samerna har en typiskt schamanistisk världsbild. Man tror på en värld uppdelad i fem kosmiska skikt. Högst upp finns stjärnhimmelen. Längre ner i luften finns nästa skikt och under det har gudarna på marken sin boning.

Den undre världen befolkas av de döda och av onda andar. Mellan världen befolkas av de levande och den övre av gudar med anknytning till himlen.

Övriga gudar och andar för en slags flytande tillvaro mellan världarna. Alla dessa gudar som vi kommer att se är nära förknippade med naturen.¹

Det finns olika teorier om namnen och placeringen på skikten. Detta beror på att de olika författarna har rådfrågat olika samiska personer. Det beror även på författarens egen tolkning av det han fått fram.

Gudar och andeväsen

För att få en överblick kommer jag här att beskriva några gudar. Jag beskriver deras funktion och vad man gjorde för att blidka dem.

Den högste guden

När det gäller namnet på denna gud finns det skillnader. Namn som förekommer är Raiden (rådaren eller härskaren), Maylmen raiden (världens rådarkonung) m.fl.²

Guden bor i det högst belägna kosmiska skiktet. Hans huvudsakliga uppgift är att medverka vid tillblivelsen av barn. Guden ses som bestämmaren över allt. Han sägs även främja renskötseln. Offret till honom sker vid renslakten på hösten eller vid sol respektive månförmörkelse. Man tror även att guden kan inta olika gestalter och på så sätt hjälpa till vid andra aktiviteter som människan behöver hjälp vid.³

¹ Mebius 2003, sid 63.

² Ibid, sid 64.

³ Mebius 2003, sid 64 f.

Naturgudar

Andra gudar som var förknippade med naturen var Tiermes som var samernas åskgud, Tjaetsie-ålmaj som var den som vakade över vattnet och des djurliv. Till denna gud offrade man på speciella platser vid fiskrika sjöar och floder. Ofta bestod offret av något gjort av sten, trä eller horn. Man försökte på detta sätt säkerställa att inga olyckor skulle ske och att fiskelyckan skulle bli god.⁴

Vindens gud hette Biegle-ålmaj. Den här guden avbildades ofta med en skovel. Man tänkte sig att han kastade ut stormen med hjälp av skoveln. Därför blidkades han också med en skovel. Skoveln restes utanför kåtan och fick sedan stå där.

Andra gudar som hölls sig nära kåtan ja rent av inne i den var Aahka-gudinnorna. Dessa var äldre visa kvinnor. De rådde över mycket t.ex. ödet och djurens fruktsamhet.

Gudinnorna var indelade i vad som kan liknas vid familjer och dessa familjer rådde över olika saker. Till exempel så rådde Maader-Aahka och hennes döttrar över kvinnans menstruation och förlossning men även över barnets skapande. Man bestämde därför också könet på barnet och detta var föremål för en rit. Meningen med den riterna var att offrade för att kunna påverka vilket kön barnet skulle få.

Andra av dessa gudinnor vakade så att inte onda andar skulle komma in i kåtan. Dessa gudinnor dyrkades nästan uteslutande av kvinnorna endast några av dem tilldrog sig männens intresse.

Alla gudar och gudinnor som nu nämnts har man offrat till för att de ska ge nått tillbaka. Jag ska nu berätta om guden Ruto som man offrade till för att han inte skulle ta något ifrån dig. Ruto var nämligen sjukdomens gud. Sjukdomar som kopplades till Ruto rörde både människor och renar. Ruto bodde i dödsriket och till honom offrade man en häst. Tanken med detta var att Ruto skulle använda hästen till att rida bort från människorna med. Ofta restes också en trä figur till Rutos ära denna bestänktes med hästens blod.⁵

För att avsluta den här överblicken över den samiska gudavärlden vill jag berätta om Vearelden-ålmaj som var en av de mest betydelsefulla gudarna. Han är knuten till djurens

⁴ Bäckman & Hultkrantz, 1985 sid 46.

fruktbarhet och hela naturen är beroende av hans välvilja. Han är även den gud som många forskare vill förknippa med jakten. Vearelden-ålmaj är den gud som brukar kallas djurens herre. Detta är ett namn som samerna också använder om björnen. Det finns alltså en koppling mellan guden och björnen. Till hans ära förkommer det en mängd offer riter och typer av offer. Det verkar vara en friare kult än kring andra gudar. Vad som är anmärkningsvärt är att offren nästan alltid består av föremål från naturen.⁶

Jag har nu gett en överblick av vilken syn på världen som präglade samerna. Detta för att hjälpa till att leda er in på nästa del.

⁵ Svonni, Samerna ett folk i fyra länder, sid 71-77.

⁶ Ibid, sid 71-75.

Samernas traditionella syn på rovdjur

Jag kommer i detta kapitel föröka ge en klar syn på hur samerna har sett på och behandlat rovdjuren genom tiderna. Jag vill med detta ge en första inblick i varför samerna traditionellt hyser en så stor respekt för rovdjuren.

Kampen mellan rovdjur och same kan beskrivas som kampen mellan människa och naturens element. Kampen för samnen bestod av att uppnå en balans mellan rovdjurens predation och renskötseln. Det skulle inte finnas rovdjur i renfloeken.⁷ Det kunde splittra den och på så sätt hota samernas levebröd. Det ska dock understrykas att samernas avsikt aldrig har varit att utrota rovdjuren. Detta gäller åtminstone så länge renskötseln inte var kapitaliserad. Samerna hade många sätt att förhindra att rovdjuren kom i närheten och gjorde skada på renarna.

- Man jagade rovdjuren i det område där renarna befann sig.
- Man bevakade renarna dag och natt.

Den senast nämnda metoden användes framför allt när det var barmark. Då kunde rovdjuren obehindrat röra sig i naturen och var vanligen mycket svåra att ha och göra med. När det gällde jakten på predatorerna så var fälljakt och hetsjakt de vanligaste metoderna.⁸

Rovdjurens jaktsätt

Lodjuret är en smygjägare och tar de byten som kommer eller som den kommer i närheten av. Lodjuret jagar inte urskiljande och tar därför ibland fullt friska renar.⁹

Järven är en smyg och hetsjägare och kanske också den effektivaste ensamja garen vi har i våra fjäll. Genom att järvens jaktmetoder skiftar, skiftar den också mellan urskiljande och icke urskiljande jakt.¹⁰

Vargen är en ren hetsjägare som generellt tar de svagaste djuren då dessa tröttnar fortast. Vargen kan dock bli stimulerad av de starkare individernas flykt då detta stimulerar dess jaktinstinkt. Detta leder till att även starka individer faller offer för vargen. Vargen kan även

⁷ Svanberg, Tunón 2000, sid 204- 206.

⁸ Ibid, sid 204-206.

⁹ Ibid, sid 208-209.

¹⁰ Ibid, sid 208-209.

hänge sig åt ett lustmördande. Detta sker då den lyckats tränga ihop t.ex. renfloken. Då kommer oftast inte många djur undan.¹¹

Björnen kan ta ren på hösten då den samlar energi inför den stundande dvalan. Annars gör björnen mest skada på sommaren då den tar nyfödda renkalvar. Björnen är en smygjägare som inte klarar längre hetsjakter.¹²

Björnen i samisk tradition

Björnen är en symbol för det mystiska. Inte bara hos samerna utan detta är också ett globalt utbredd fenomen och finns tidigt i många kulturer.¹³ Björnen förekommer även i hjältemyter i både det klassiska Grekland och Rom. I de schamanistiska kulturerna är den helig. Mystiken kring björnen bottnar i dess levnadssätt. Den försvinner när naturen dör och återkommer när naturen gör det.¹⁴ Ett djur som förknippas med naturens död och återuppståndelse blir förknippad med dess viktigaste principer. Det finns en myt om varför björnen just sover på vintern. Denna går ut på att förklara detta underliga beteende och skapa förståelse. Myten bygger på att jordens skapare vandrar runt i naturen. Han blir då trött och ber en del djur han möter bära honom men de vägrar. Dessa djur får vad man kan kalla för straff. Hästen får t.ex. straffet att hans tänder ska ruttna innan hans mage blir mätt. Till sist möter han björnen och han går med på att bära skaparen men beklagar sig över att han springer så sakta. Detta spelar inte någon större roll och mannen sitter upp. När han så ridit sig nöjd på björnen, belönas björnen för sitt slit genom att han får sova hela vintern.¹⁵ En del folk tar detta ett steg till och påstår att björnen spelar någon sorts anfaderroll i deras folks härstamning. Detta kommer att beskrivas noggrannare sedan.

Björnen i samisk myt

För att nu få en övergång mellan det som kallas bakgrund och själva min undersökning ska jag nu beskriva den myt som har samband med det rituella handlandet kring björnen och jakten på den. Denna myt kommer också att ge en annan infallsvinkel på hur samerna såg på björnen. Jag kommer att återge hela myten så som Fjellström har tagit upp den. Jag har dock med hjälp av annan litteratur i ämnet fått till en omarbetad version. Den är språkligt lättare att förstå.

¹¹ Ibid, sid 208-209.

¹² Ibid, sid 208-209.

¹³ Ibid, sid 216.

¹⁴ Ibid, sid 216-217.

”Tre bröder hade en enda syster, hon hatades av sina bröder, så mycket att hon tvingades att fly ut i skogen. Hon finner ett björnidet och lägger sig därför att vila. Till samma ide kommer också en björn som efter närmare bekantskap tager systemen till sin hustru och avlar med henne en son. När björnen blir gammal och sonen växt upp, ska björnen ha sagt att han av ålder nu måste dö. Björnen vill därför gå ut på höstens första snö så att systemens tre bröder kan se hans spår och således ringa och döda honom. Björnens hustru försökte att tala sin make tillrätta, men detta gick ej, björnen gjorde som han sagt och blev också ringad av de tre bröderna. Björnen fick sin fru att fästa en mässingsring i hans panna detta för att han skulle kunna skiljas från andra björnar, så att han ej dödades av sin egen son. Sedan djup snö hade fallit bestämde sig de tre bröderna att följas åt för att döda björnen som de ringat. Då frågar björnen sin fru om alla tre bröderna hade varit lika elaka mot henne. På detta svarade hon att de två äldre hade varit svårare mot henne medan den yngste varit snällare. När bröderna kom till björnidet springer björnen ut och anfäller den äldsta av bröderna. Brodern såras ganska illa. Björnen går sedan tillbaka in i idet och när den näst äldste brodern närmar sig springer björnen ut och skadar denne bror på samma sätt som den äldre och återvänder åter till idet. Björnen befäller sin hustru att hålla sig om livet, han reser sig sedan på två ben och bär ut sin hustru, hon befäller då den yngste brodern att skjuta björnen och detta sker också. Björnens hustru sätter sig nu en bit ifrån den döda björnen. Hon orkar inte se på när björnen ska flås. Hon sneglar dock med ena ögat ibland. Det är härifrån som seden att kvinnorna inte får se björnen annat än ur en mässingsring ska komma.

Sedan de tre bröderna nu fällt björnen och lagt köttet i en gryta, kommer sonen. För denna berättar de tre bröderna om den märkliga björnen med mässing i pannan som de skjutit. Sonen säger då att de har skjutit hans far som var bestyckad med just en sån mässingsring. Sonen begär nu lika stor del i björnköttet som de tre bröderna. De tre bröderna vägrar att ge sonen någon lott och han hotar dem då med att väcka sin fader. Han tar ett spö och slår på skinnet efter björnen och säger min far stå upp! min far stå upp! När detta sker börjar det i kitteln där köttet kokar

¹⁵ Ibid, sid 214.

koka så häftigt att det verkar som om björnen vill resa sig. Bröderna känner sig då tvungna att ge sonen lika stor lott som sig själva.”

Här ifrån sägas riten komma att så snart man fällt en björn ska denna piskas med ris eller mjuka spön. Av ringen som björnen hade i pannan sägs alla mässingsföremål som förekommer i björnriter härstamma.

När det gäller de brukade ceremonierna sägs björnen själv ha undervisat sin hustru i dessa. Hon har sen sagt till sina bröder att dessa riter var nödvändiga om de skulle kunna övervinna fler sådana grymma djur. Denna gamla tradition har lett till att lapparna har vidhållit dessa av björnen anbefallna seder, då de trott att de annars inte skulle kunna fälla en björn utan björnen skulle vara dem övermäktiga och kanske skada dem.¹⁶

Som man kan se så bygger mycket av det som jag tog upp i början av uppsatsen också på fragment ur denna myt. Det som i sig är ganska intressant är att myten inte nämns i Rheens tolkning av samernas björnceremoni. Men det innebär inte att spåren inte finns där. Ser man på stycket om hur jakten gått till så är Rheen faktiskt mycket detaljerad när han beskriver vissa av de seder som björnen har lärt sin fru.

¹⁶ Fjellström 1755, sid. 13 f. (Se även Edsman 1994, sid 82-83.)

Jakten på björn

Jag ska nu ge en bild av hur jakten på björn beskrivs i de två källor som jag har använt mig av. Jag kommer att ta upp källorna i tur och ordning. Jag vill redan nu säga att innehållet i källorna skiljer sig ganska markant. I Samuele Rheens text ”En kortt relation om lapparnes lefwerne och sedher, wijdskiepellsser, sampt i många stycken grofwe wildfarellsser” förkommer inte så mycket material om själva jakten. I Pehr Fjellströms skildring ”Kort berättelse, om lapparnas björna-fänge ...”, så är själva jaktmomenten mer välbeskrivna. Jag beskriver först vad som står i Rheens text för att sedan beskriva Fjellströms. Sedan kommer en kortare sammanfattning för att jämföra likheter och skillnader.

Rheen

Om en björn hade blivit ringad¹⁷ och man hade funnit dess ide, så skickades bud efter alla vänner och släktingar. Innan man begav sig ut i skogen spåddes jaktens framgång medhjälp av trumman.¹⁸ När man kom ut i skogen gick man i en fastställd ordning. Främst i den ordningen går den som ringat björnen.¹⁹ Han som gick i täten skulle ha en käpp med en mässingsring på.²⁰ Alla hade sin specifika uppgift under jakten och det var förbjudet att lägga sig i andras angelägenheter.²¹ När man kom fram till idet så samlades alla runt öppningen. Björnen väcks och man dödade den när den skulle lämna idet.²²

Detta är lite förenklat allt som står om hur samerna går till väga när de jagar björn i Rheens text. Jag vill nämna att jag moderniserat språket avsevärt men har försökt att inte göra avkall på innehållet.

Fjellström

När det gäller björnjakten kan den ske på både vintern, hösten och våren. Det vanligaste är dock att björnen ringas på hösten.²³ Höstringningen kan bara ske då snön faller så tidigt att björnen inte hunnit gå i ide.²⁴ Man väntar sen till snön ligger så djup att man är säker att björnen ligger

¹⁷ Ringa = Att göra en cirkelgående rörelse för att se om djurets spår går in eller ut ur cirkeln. Man krymper ringen vart efter för att kunna lokalisera vart djuret befinner sig.

¹⁸ Rheen, 1897, sid 43.

¹⁹ Ibid sid 43.

²⁰ Ibid sid 43.

²¹ Ibid sid 43.

²² Ibid sid 44.

²³ Fjellström 1755, sid 5.

²⁴ Ibid sid 5.

i dvala.²⁵ När man har idet i sikte så angrips björnen snart. Man hugger en stör som man placerar tvärs över idets öppning. När björnen vaknar och springer in i stören börjar han bita och riva i den för att komma ut. Då passar jägarna på att skjuta eller slå ihjäl den. Detta görs ofta av en enda person.²⁶ Jägarna misslyckas ofta då björnen av någon anledning byt viste under vintern. Man får då helt enkelt börja om med det krävande ringandet av björnen.²⁷ Björnjakt kan även ske vid andra tillfällen än det som just beskrivits. Det kan ske när björnen blivit väckt ur sin dvala av renhjordens oväsen och den person som vaktar flocken lyckas fälla eller lokalisera honom. Det kan även ske när en same som åker mycket skidor hittar spår av björn t.ex. avskalad bark från träd. Då vet man att björnens ide inte är långt borta och man kan använda hundar till att hitta den.²⁸ Björnar blir också ofta fällda på våren då de nyss vaknat ur sin dvala. Detta beror på att snön fortfarande ligger djup. Är väderleken den rätta så att skaren bär en same på skidor men inte en björn är björnen ett lätt byte. Om skaren skulle bära både skidlöpare och björn använder jägaren sig av hundar. Hundarna kan då jag björnen så länge att dennes fötter blir av med sitt skinn och tar sin tillflykt i ett träd. Björnen blir då ett lätt byte för jägaren.²⁹

Likheter och skillnader

Som vi kan se så är likheterna trots det innehållsmässigt olika materialet ganska många. Vi kan bland annat se att båda författarna talar om att man ringar björnen. Sedan kontaktar sina vänner m.m. Det som utgör den stora skillnaden är att Rheen tycks tala om den björnjakt som bedrivs ur ett religiöst perspektiv medan Fjellström tar upp både den religiösa men även andra typer av björnjakt.

²⁵ Ibid sid 6.

²⁶ Ibid sid 6.

²⁷ Ibid sid 6-7.

²⁸ Ibid sid 8.

²⁹ Ibid sid 8

Den samiska björnceremonin

Jag ska nu beskriva hur den samiska björnceremonin enligt källorna har gått till. Jag kommer här att redovisa hur de två källorna jag valt beskriver samma fenomen. Vi börjar med Rheens beskrivning och sedan kommer Fjellströms beskrivning. De två beskrivningarna kommer att hållas åtskilda för att göra allt tydligt. Efter genomgången av de två kommer jag att skriva en sammanfattning. Allt detta kommer sedan att kommenteras i analysen. Jag vill redan nu uppmärksamma att vissa delar av beskrivningarna kan kännas igen från föregående kapitel. Detta beror på att det är svårt att skilja de rent jaktliga referaten från de ceremoniella i de båda källorna.

Rheens beskrivning

Som jag nämner i kapitlet som avhandlar samernas jakt på björnen, berättar Rheen om de vidskepelser som brukas då. Det som nu beskrivs är det som följer efter björnens nedläggande.

När man dödat björnen kokar man den på samma plats om det är så att detta är möjligt. Annars så för man björnen till den plats där man för tillfället har sina kåtor. Om detta sker så dras björnen med en ren till lägerplatsen. Med den renen får sedan ingen kvinna åka på ett år. När man kommer till lägerplatsen kommer jägarnas hustrur dem till mötes. Medan detta sker så sjunger alla björnvisan.³⁰ Efter mötet bjuder kvinnorna in sina män i sin kåta, men ingen man får gå in genom kåtans rätta ingång. Utan man river ett hål bak på kåtan och först genom hålet går den man som har ringat och dödat björnen. Han blir då besprutad med juicen från tuggad albark. Denna juice sprutas genom en mässingsring. Efter detta sätter man sig ner och äter av den bästa maten man har. Efter detta får ingen kvinna komma till sin man på tre dygn. När männen är ensamma i sina kåtor flår de björnen. Efter att man flått kokas björnen och flottet skiljs från köttet. Alla kärl som flottet silas ned i måste vara bestyckade med mässing. Om endast en björn blivit dödad räcker det med ett beslag, men om flera björnar blivit dödade måste antalet beslag ökas.

Medan björnköttet kokas sitter alla runt elden i en speciell ordning så att ingen ska ta den andres plats. Först sitter den som ringade björnen efter honom sitter han som slog på trumman. Han ska

³⁰ ”Här kommer nu män från Sveriges land, Tyskland, England och alla land som björnen dräpt har.” Rheen 1897, sid 43 ff.

även dela köttet och fett. Efter honom sitter den som först sköt björnen och på dennes vänstra sida sitter vattenbäraren och vedhuggaren.

När allt kött och blod är kokat delar trumslagaren ut lika stora delar till alla. Även hustrurna får en del, men de får inte beträda kåtan under tillagningen. Inte får de heller kött från björnens bakdel utan endast av framdelen. Efter att allt köttet är uppätet slås inte benen sönder utan begravs.

Sedan följer uppsättandet av björnskinnet på en stubbe. Då får alla kvinnor med förbundna ögon skjuta på skinnet. Den som först träffar erhåller de andras respekt, men det ska också vara ett omen för att hennes man är näst på tur att fälla en björn. Denna kvinna ska sedan brodera med tenn så många kors som antalet fällda björnar. Detta sätts sedan runt halsen på alla dem som deltog i jakten. Dessa kors ska hänga runt halsen till solens nedgång den tredje dagen.

Till sist när allt detta är slut tar en man järnkedjan som hänger över elden på vilken man sätter sina kokkittlar. Han sjunger då björnvisan och springer runt elden några gånger och springer sedan in i kåtan. När detta sker kastar en kvinna tuggad albark efter honom. Så görs sedan med alla som deltagit i jakten och därefter får männen komma till sina hustrur igen.³¹

Jag har nu återgett vad som står i Rheens text. Jag har omarbetat texten till en modernare variant då originalet är svårt att förstå. Jag har självklart inte gjort avkall på något i texten, men det bör nämnas att de riter som förekommer i samband med jakten står tillsammans med det ovannämnda.

Fjellströms beskrivning

Precis som ovan handlar den del av Fjellströms text som jag nu ska referera till om de vidskepelser som förekommer efter det att björnen är död.

Så snart björnen är fälld skjuter samerna sina skidor över honom tre gånger. Detta görs för att visa tacksamhet för att björnen inte skadade samerna. Man vill också med detta försäkra sig om att björnen inte ska komma dem så nära så den springer över deras skidor.³² Man vrider sedan till en vidja med formen av en ring. Denna träns i under björnens underkäke och man lyfter

³¹ Rheen 1897, sid 43 ff. (Se även Edsman 1994, sid 65-66.)

björnens huvud tre gånger i den. Detta samtidigt som den same som lyfter sjunger om hur han blivit björnens överman.³³ Om björnen är fälld så långt ifrån lägerplatsen så det inte går att frakta hem den samma dag, täcks den över med granris och hämtas nästa dag. Björnen hämtas av vissa av jägarna medan de andra stannar hemma och iordningställer en speciell kåta som ska brukas vid omhändertagandet av björnen. När så de som hämtat björnen börjar närma sig lägerplatsen stämmer man upp till sång. Och de som då är kvar i lägret svarar.³⁴ När kvinnorna får höra att männen närmar sig med björnen klär de sig i sina vackraste kläder. När männen så kommer till lägerplatsen med björnen går man fram till kvinnornas kåta och slår tre gånger med en vidja ovanför ingången. Man säger sedan högt om det var en han eller hon björn som blivit dödad.³⁵ Männen går sedan runt kåtan och inträder på dess baksida efter att man lyft upp duken. Med sig har männen sina hundar som deltagit vid jakten. Kvinnorna som nu täkt över sina huvuden med tyg och en mässingsring genom vilken man tittar. Kvinnan spottar sedan den tuggade albarken över männen och hundarna.³⁶ Kvinnorna pryder därefter sina män med mässingsringar. Dessa sätts runt hals, arm och ben. När allt detta är gjort ställer man fram den förnämsta maten man har och äter sedan åtskilda från varandra av den. Det här avslutar den andra dagen och alla lägger sig att vila i de kläder som man burit. Även detta sker åtskiljt. Männen för sig och kvinnorna för sig.³⁷ Om björnen förgående dag blivit hämtad med hjälp av en ren får ingen kvinna färdas med den renen mer det året.

Björnen som nu ligger utanför den för tillfället uppförda kåtan, bepryds nu med mässingsringar. Därefter sprutas tuggad albark även över björnen. De verktyg som skall användas vid tillvaratagandet av björnen blir alla prydda med mässing. När björnen sedan flås är det inte under tystnad utan under konstant sång. Denna sång utgörs av björnvisan, som ej låter sig bra beskrivas här då samerna inte använder samma visa överallt.³⁸ När björnen sedan är flådd skär man köttet från benen. Det sker utan att bräcka ett enda ben eller att man skär av en enda sena. Allt köttet kokas samtidigt om kitteln tillåter. Annars flår man bara så mycket av björnen som går ner i kitteln. Först av allt kokar man blodet som blir utöst så fort det finns en tillräckligt stor öppning.³⁹ Huvudet flår man inte förens allt köttet är kokat. I huvudet sitter också inälvorna

³² Fjellström 1755, sid 18.

³³ Fjellström 1755, sid 18.

³⁴ Ibid, sid 19.

³⁵ Ibid, sid 19.

³⁶ Ibid, sid 20.

³⁷ Ibid, sid 20.

³⁸ Ibid, sid 20-21.

³⁹ Ibid, sid 24.

fast. När avpälningen av huvudet är klart kokas allt detta tillsammans.⁴⁰ När köttet kokas är det viktigt att inget annat kommer i grytan, man får heller inte förhindra olyckor genom att späda med vatten eller släcka delar av elden. Allt björnköttet kokas samtidigt. Dock kokas det inte i samma kärl. Framdelen och bakkdelen kokas för sig. Detta sker för att framdelen ej får ätas av kvinnor.⁴¹ Med framdelen avses så långt fram som kvinnan enligt myten nådde när hon bars ut ur idet av björnen.⁴² Män och kvinnor äter sedan åtskiljda. Männerna äter där man har flått björnen medan kvinnorna äter i sin vardagskåta. När männen bär in köttet i kvinnornas kåta så ser kvinnorna på dem genom en mässingsring. Man sprutar även tuggad albark både på männen och på köttet.⁴³ Kvinnorna äter sedan björnköttet och efter det att måltiden är avslutad, kommer männen in med den avskurna och kokade björnsvansen. Denna äter kvinnorna av, och sedan bepryds den med allehanda föremål. Kvinnorna blir sen tackade av sina män med en kyss, för att de varit så tillmötesgående vid björnens hedrande.⁴⁴ När nu allt detta är gjort går männen till platsen där man kokade björnen för att vila och vänta på att få komma till sina hustrur. Detta kan inte ske utan att männen först gått igenom en reningsceremoni. Ceremonin går till så att männen som var med vid jakten först tvättar sig i björnaska. Sedan springer de runt det ställe där björnen blivit kokad för att sedan springa in och ut ur vardagskåtans ingångar. När sen en man blir fångad av hustrun till den som sköt björnen frågar hon hur lång tid det ska ta tills nästa björn fälls han svara då att det kommer att ske till våren.⁴⁵

Eftersom benen blev så väl behandlade vid slakten så ska nu björnen begravas. Detta sker i en grop som är lika lång som björnen var. Gropen är grävd där man kokade björnen, och däri läggs sedan varsamt benen ned på en bädd av björkris. Man är noga att se till att allt kommer med. Långa trästockar klyvs och läggs på gropen för att inga djur ska komma åt benen.⁴⁶ Nu återstår endast skinnet. Det har legat på en speciell plats övertäckt med granris. Nu sätter man upp det på en påle som går längst efter skinnet och sedan kortare pinnar på tvären. Detta ställs sedan i snön eller mot ett träd. Därefter ska alla kvinnor kasta eller skjuta en pil mot det utan att se på det. Den som då träffar huden ses som den förnämsta och det är också hennes man som ska fälla nästa björn.⁴⁷

⁴⁰ Ibid, sid 24.

⁴¹ Ibid, sid 26.

⁴² Ibid, sid 26. (se även not 26).

⁴³ Ibid, sid 27.

⁴⁴ Ibid, sid 27-28.

⁴⁵ Fjellström 1755, sid 28-29.

⁴⁶ Ibid, sid 30-31.

Jag vill nu återigen påpeka att detta är en översikt jag har gjort och att jag därför också har gjort ett urval. Jag har valt bort delar där Fjellström som jag ser det tar upp helt onödiga ting. Precis som i Rheens text ska man se dessa ritualer inte helt för sig utan i samband med de riter som ingår i jaktmomentet.

⁴⁷ Ibid, sid 32-33.

Analys

Jag ska i detta kapitel redogöra för hur jag svarat på mina frågor som jag ställde i början av arbetet. Jag kommer att använda mina frågor som rubriker och under dessa kommer jag att redogöra för vad som är svaret. Jag kommer även att lägga fram mina slutsatser.

Hur såg samernas traditionella förhållande till björnen ut?

Samernas förhållande till björnen på det praktiska och överlevande planet beror på kampen mellan rovdjur och människa. Samernas beroende av renen för sin överlevnad leder till ett ansträngt förhållande med de rovdjur som finns i samma biotop som renen.⁴⁸ Att samerna har olika förhållanden till olika rovdjur kan förklaras med dels rovdjurens olika livscyklar. Även rovdjurens jaktsätt spelar roll när man skapar sig en bild.

Lodjuret som är ett djur som smyger sig på sina byten och jagar selektivt har man lättare att acceptera än t.ex. varg och järv som till stor del är hetsjägare. Hetsjakt sker oftast även den selektivt då det är den svagaste renen i flocken som tröttnar först. Problemet är att det för renskötaren är svårare att försvara sina djur mot hetsjägare då han inte kan hindra att flocken splittras. På så sätt blir också förhållandet till hetsjagande djur mer ansträngt.

Att just björnen är så vördad av naturfolk är inte så svårt att förstå. Björnen är ett djur som vistas i samma biotop som människan, och därför känner människan till björnens levnadssätt. Det är just levnadssättet som fascinerar människan. Här är ett djur som på våren kommer ut med ungar efter att under hela vintern varit osynlig. Björnen som på sommaren tar många renar för samer försvinner och tar inga renar alls under vintern.

Det är ganska naturligt att folk som vistas i naturen året runt blir fundersamma och nyfikna på ett djur som så starkt kan förknippas med naturens egna cykler. Fascinationen leder dock inte till att björnen är helt fredad från jakt. Framförallt jagar samerna den för att minska predationen på sina renkalvar. Det finns trots predationen en stor respekt för björnen och därför skapas också myter för att göra jakten legitim och för att visa sin respekt efter att man lagt ner detta väldiga och besynnerliga djur.

⁴⁸ Biotop betyder förenklat naturtyp.

I samernas fall utgörs den myten av myten om systemen som fördrivs av sina bröder och lägger sig att vila i ett björn ide. När björnen kommer tillbaka till sin håla och upptäcker flickan tar han henne till maka och avlar barn med henne. När björnen blir gammal bestämmer han sig för att låta sig dödas av bröderna till flickan. Björnen har då undervisat flickan i hur han vill att bröderna ska behandla honom efter hans död. När dagen är kommen för björnens död rusar han först när bröderna kommit nära ut och skadar två av dem. Han låter sig sedan dödas av den yngste av bröderna som var den som var snällast mot systemen. Systemen undervisar då sina bröder om hur man ska gå till väga när man jagar björnen för att visa den respekt.⁴⁹

Detta kan för oss verka vara en högst besynnerlig myt. Men om man ser på den utifrån de förståelseramar man hade, är det inte speciellt konstigt att man skapar sådana här myter. Som vi nu sett så finns det olika anledningar till hur samerna har förhållit sig till björnen. Björnen är dels ett förunderligt djur som försvinner på vintern men även en starkt mytologisk varelse.

Hur gick jakten på björnen till?

Som vi såg under föregående rubrik så ligger mycket av förfaringssättet även vid jakten av björn inbäddat i myten om syster och björnen. Det finns dock andra delar i de källor som jag använt som visar på att all jakt och tillvaratagande av björn inte innehöll denna mytologi. Ser vi på Fjellströms beskrivning av jakten så finns där mest bara praktiska detaljer om hur och när man bedrev jakt på björn. Fjellströms beskrivningar berättar hur samerna ringar björn på hösten för att sedan söka upp dess ide när man är förvissad om att björnen ligger i dvala. När man hittar idet så för man sånt oväsen att björnen vaknar och söker sig ut. När björnen är på väg ut slås den ihjäl. Detta är det smidigaste sättet att jaga på då det inte kräver några hundar eller speciellt stor fysisk aktivitet. Fjellström beskriver även andra jaktformer. En av dessa beskriver hur renhjorden lyckats väcka en sovande björn som då söker nytt ide. Samen som vaktar renarna får då tillfälle att endera slå ihjäl björnen på en gång eller se vart den söker nytt ide. En annan form av jakt som Fjellström beskriver är den då snön fortfarande ligger djup när björnen vaknar på våren. Om vädret då är gynnsamt och skaren bär samnen, skidar denne med sina hundar efter de björnsår han tidigare sett. Han släpper sedan sina hundar som om skaren inte håller för björnen snabbt är den i hasorna. Björnen blir då ett lätt byte. Om det skulle vara så att skaren bar även björnen så jagade hundarna den så länge att dess fötter blir skavda och den söker sin tillflykt i ett träd. Även när detta händer är björnen ett lätt byte.

⁴⁹ Fjellström 1755, sid. 13 f. (Se även Edsman 1994, sid 82-83.)

Som vi kan se så skildrar inte Fjellström några som helst religiösa handlingssätt när det gäller björnjakt. Om vi då jämför detta med beskrivningen som den andra källförfattaren Rheen gör så kan vi snart se ett helt annat sätt att jaga björn på. Rheen beskriver jakten som en ceremoniell företeelse. Där han som ringat björnen också är den som ska fälla den. Jakten föregås här av att man slår på spåtrumman för att se hur utgången på jakten ska bli. Han som ringat björnen har vid tillfället för jakten kallat samman sin släkt och sina vänner. Man har enligt Rheen en fastslagen ordning som absolut inte får brytas när man tågar mot det ide där björnen ligger. När man kommer fram väcker man björnen och denne dödas när den rusar ut. Det sista som Rheen nämner om hur man går tillväga framme vid idet, är det ända som är lika i de båda källorna när det gäller själva jakten. Det ska också nämnas att Rheens beskrivning är mycket kortare än den som Fjellström gör. Ändå så kan man tydligare se spåren av ceremoniella i Rheens text. Detta kan bero på att de båda författarna har träffat och talat med olika samer från olika geografiska områden. Det kan även bero på hur länge man studerat och vilket intresse man hade av samerna.

Olikheterna i källorna ger ett tydligt intryck av att jakten både var en starkt religiös företeelse men även kunde bedrivas på andra sätt.

Vilka vidskepelser användes före under och efter björnjakt?

Man skulle kunna benämna ovan nämnda fråga som huvudfrågan i den här uppsatsen. Den här frågan behandlar den samiska björnceremonin.

Ceremonin kan sägas ta sin början efter det att björnen dödates. Samerna utför då en del handlingar bl.a. lyfter man björnens huvud med en vidja tre gånger. Det berättas även att alla som varit med för sina skidor över björnen. Allt detta görs för att försäkra sig om att framtida björnjakter också ska avlöpa väl. Björnen flås och kokas väldigt sällan på den plats där den fällts. I stället så fraktas björnen hem samma dag eller dagen efter den dödates. När man under hemfärden med björnen börjar närma sig lägerplatsen sjunger man en visa. Jag skrev ner en variant av en sån visa i den tidigare redogörelsen. När männen som fraktar hem björnen sjunger denna visa svarar kvinnorna som nu klätt sig i sina finaste kläder. När så björnen är hemma får kvinnorna bara se på sina män med förtäckta huvuden genom en mässingsring. Männen går inte in i kåtan genom den vanliga ingången utan man använder eller gör en ingång bak på kåtan. När männen träder in genom denna öppning sprutar kvinnorna tuggad albark på männen. Detta ska symbolisera blod. Björnen som nu lagts utanför den speciella kåta som byggts för detta tillfälle

är ofta hemsläpad av en ren. Med den renen får sedan ingen kvinna färdas på ett år. Alla verktyg som nu användes vid avpälning, styckning och tillagning är beslagna av mässing. Björnen flås och kokas. Helst ska allt kött kokas samtidigt men om detta inte är möjligt flås och styckar man bara så mycket som får plats i grytan. Kvinnor och män är åtskilda under hela denna högtid och männen får inte komma till sina hustrur på tre dagar. När man sedan ska äta av björnen så får kvinnorna endast äta av björnens bakdel. Allt detta genomsyras av att kvinnorna inte får se på sina män annat än genom den tidigare nämnda mässingsringen. När tre dagar gått och männen får tillåtelse att komma till sina kvinnor, får detta inte göras utan att man gått igenom en reningsritual. Denna innefattar att man tvättar sig noga, springer runt eldstaden där björnen kokats och springer in och ut ur kvinnornas kåta. Eftersom björnen respekteras så mycket är man också väldigt försiktig när man styckar den och inga ben får brytas av. De oförstörda benen begravs sedan så att inga andra djur ska kunna komma åt benen. Skinnet som är det enda som man behåller spänns sedan upp på en påle. Kvinnorna får sedan med förtäckta ögon kasta eller skjuta en pinne mot skinnet. Den som först får pinnen att fastna åtnjuter de andras respekt och det ses som en förutsägelse att det är hennes man som ska fälla nästa björn.

Källkritisk analys

Som jag tidigare nämnt så är de två källor som jag använt både tidsmässigt och geografiskt skilda. Detta bör man förstås tänka och vara vaksam på.

Källorna är i sin beskrivning av själva björnceremonin ganska entydiga. Det tas upp och trycks på samma saker. Eftersom de två källorna är upptecknade på olika ställen bör det ge styrka till att ceremonierna gick till som det står. Ser man till det faktum att källorna är så olika tidsmässigt, så kan det tyda på att Fjellström har lånat mycket av sin beskrivning av Rheen. Detta är förstås en möjlighet och skulle göra den här undersökningen ensidig och till stor del ovetenskaplig. Jag har valt att tolka de två källorna som fristående från varandra, då det i övriga delar skiljer ganska mycket mellan dem. Det kan väll också ses som naturligt att Fjellström lånar av Rheen, då Rheens text är en av de få som finns som rör Fjellströms eget arbete.

Den absolut största skillnaden mellan källorna är omfattningen. Rheen gör en beskrivning i punktform hur jakten och de efterföljande ceremonierna går till. Fjellström gör däremot mycket klarare beskrivningar av olika jaktformer och myter som omger björnen. Detta beror på syftet med texterna. I Rheens fall handlar det om att göra en översikt av det samiska levnadssättet. Det

ger ingen plats åt vad jag vill kalla utförliga beskrivningar av alla moment kring björnen, Rheen har också en lite nedlåtande ton i texten. Han talar redan i titeln om vad han tycker om den samiska religionen och kulturen.

Fjellström fokuserar däremot på att beskriva hur och varför björnen har en så stark ställning i samisk tradition. Syftet är för Fjellström att tolka och försöka förstå detta. Fjellströms text är vad innehållet avser också mer djupgående. Vilket i sig inte är konstigt då han fokuserar enbart på björnen. Vetenskapligheten är också något som skiljer texterna Rheens text är som översikt ganska bra men den skapar inte ett förtroende för författaren. Fjellström lyckas däremot hålla sig mer vetenskaplig. Här vill jag tillägga att det skiljer 100 år mellan källorna och under de hundra åren har vetenskapen gjort en del framsteg. Jag anser att tack vare sina olikheter skapar källorna tillförlitlighet.

Förhållandet mellan myt och rit

Detta förhållande tydliggörs bäst genom att man tittar på vilka myter som styrde synen på, jakten och tillvaratagandet av björnen.

Ser man på vilka myter som styr synen på björnen, handlar en av dessa om hur björnen belönas för att ha burit runt världens skapare. Belöningen blir att björnen får sova i sitt ide hela vintern. Detta är ett sätt för samerna att förstå björnens underliga levnadscykel. Denna förståelse leder till att björnen förknippas med naturens uppvaknande, vilket leder till att den kallas djurens herre med mera. Detta leder i sin tur till att om man ska jaga ett så högt uppsatt djur, bör det ske på ett specifikt och vördnadsfullt sätt. Jakten kan också kopplas till myten om systemen som äktar björnen. Björnen berättar före sin död om hur han vill bli dödad och behandlad efter sin död. Man kan även i den här myten se hur björnen som får en son med kvinnan kopplas ihop med människan på ett konkret sätt. Det är ju även den nämnda myten som styr hur man utför björnceremonin. De regler som ceremonin följer är de regler som systemen får av björnen innan hennes tre bröder dödar björnen.

Dessa myter och handlingssätt skapas för att förstå sig på björnen, de skapar även ett konkret förhållningssätt till den för renflocken nödvändiga björnjakten. Att man behandlar björnens kvarlevor så speciellt är inte så konstigt. Då man ser på hur björnen och människan kopplas ihop och interagerar på både mytiska och praktiska plan.

Avslutande diskussion

Jag har valt att göra diskussionen till en separat del för att göra det tydligt vad som är mitt eget tyckande. Jag kommer här att diskutera hur jag svarat på mina frågeställningar, mitt syfte och lite om vad jag tycker om det resultat som uppnåtts.

När det gäller hur den här uppsatsen fyller sitt syfte är jag själv nöjd. Huvudsyftet var att visa hur samerna traditionellt har sett på och dyrkat björnen. Detta tycker jag framgår ganska klart i mitt resultat den mer kommersiella biten som jag nämner, att få till en annan syn på rovdjuren är nog lite överambitiös. Detta låter sig nog inte göras i en C-uppsats.

När det gäller frågorna i frågeställningen så tycker jag även där att jag har visat tydligt hur jag har svarat i resultatet. Självklart kräver sådana frågor som ”Hur såg samernas traditionella förhållande till björnen ut?” vissa generaliseringar när det kommer till svaren. Vad jag menar är att jag inte kan spegla hur alla samer såg på björnen. Det finns där som överallt annars olika tänkanden och tyckanden.

När det gäller frågan om hur björnjakten gick till så är det så att jag som jag nämner i inledningen är jägare själv. Därför sökte jag mig bort från att använda den terminologi som finns bland jägare. Detta för att göra det lättare för den icke jagande att förstå.

Jag har i min tredje fråga förutsatt mig att beskriva de riter och traditioner som omfattade björnjakten hos samerna. Det är här en stor del av resultatet finns. Det här är en ganska stor fråga och svaret blir därefter. Jag tycker att jag utifrån de två källor jag använt har fått ihop ett resultat som väl svarar på frågeställningen

Jag har här använt mig av två källor. Där en är skriven 1655 och den andra är skriven 1755. Att det bara förkommer två källor kan tyckas knapphändigt men det ska sägas att utförliga beskrivningar på svenska av björnceremonin inte är så lätta att få tag på. Den äldsta av källorna är den första skrift som på svenska berättar om samernas björnjakt och därtill brukade traditioner. Den äldre källan är en liten guldklimp för alla som är intresserade. Det är en skrift som bara innehåller saker om och hur samerna jagar björn. Med hjälp av dessa två källor har jag fått fram hur den traditionella björnceremonin gick till hos samerna. Här ska det också nämnas att det inte är omöjligt att den senare källan lånat lite från den äldre. Detta kan ge avkall på

giltigheten hos den yngre källan. Jag har dock gjort bedömningen att även fast de är ganska lika i några stycken så är de tillräckligt olika för att kunna tillföra bra material var för sig.

Resultatet av den undersökning jag gjort har jag försökt att hålla så strukturerad som möjligt.

Vad det gäller själva innehållet i denna del har jag skrivit diskussioner i slutet av varje del i analysen. Det arbetssätt som jag använt i den här undersökningen har fungerat mycket bra.

Detta tack vare att jag fick tag på bra källmaterial tidigt. Det enda sättet att göra den här undersökningen utan att själv behöva intervjua samer var att göra ett litteraturstudium.

Undersökningen är mycket fokuserad på vad som står i källorna. Det kan ses som en svaghet att det är så. Jag har dock försökt väva in kompletterande litteratur. Men som jag redan nämnt är källtillgången inte så stor och litteraturen bygger mycket på de två källor jag använt.

Sammanfattning

Den här undersökningen handlar om samernas traditionella syn på björnen. Den handlar även om hur samerna jagade björn samt vilka riter och traditioner som förekom i den samiska björnceremonin. För att svara på dessa frågor har jag gjort ett litteraturstudium där jag använder källor från 1600-1700-talet men även kompletterande litteratur. Jag går först igenom lite om samernas världsbild för att ge en bild av hur samerna såg på världen och dess gudar.

Kapitlet efter handlar om samernas traditionella syn på rovdjur i allmänhet och björnen i synnerhet. Det blir här synligt att konfrontationen mellan människa och rovdjur är en kamp mot naturens element. Jag beskriver kort lite om de rovdjur som var mest förekommande i våra fjällförr. Efter det kommer en utförligare beskrivning om hur samerna såg på björnen och vilka anledningar som finns till denna stora respekt för den. Jag redovisar här en del myter som finns om björnen och dess dvala. Men även en myt som förklarar handlandet vid björnjakten och dess efterföljande ceremonier.

Kapitlet om björnjakten och hur den gick till är det nästa som redovisas. Här visar jag hur källorna beskriver det praktiska och mytiska som innefattas i jakten. Man kan se både hur den traditionella jakten gick till men även exempel på alternativa sätt att jaga björn. Vi kommer sedan till kapitlet om de traditioner som följde efter det att björnen blivit dödad. Här framkommer det t.ex. varför kvinnorna inte fick äta speciella delar av björnköttet m.m. Analysen som sedan följer är en sammanställning av vad jag kommit fram till och hur jag svarar på mina frågor. Här får man en klarare bild av vad som egentligen är svaren på frågorna. Jag har sedan valt att göra mitt eget tyckande till ett eget kapitel som heter diskussion. Jag nämner här lite om vad som jag kommit fram till och ifrågasätter en del saker som kan ses som osäkra.

Litteraturförteckning

- Bäckman, Louise & Hultkrantz, Åke (Red.) (1985). *Saami Pre-Christian Religion, Studies on the oldest traces of religion among the Saamis*. Uppsala: Almqvist & Wiksell International.
- Edsman, Carl, Martin. (1994). *Jägaren och makterna, Samiska och finska björnceremonier*. Uppsala: Almqvist & Wiksell Tryckeri.
- Fjellström, Pehr. (1981). *Kort berättelse, om lapparnas björna-fänge, samt deras der wid brukade widskeppelser*. Umeå: Två förläggare bokförlag.
- Mebius, Hans. (2003). *BISSIE, Studier i samisk religionshistoria*. Östersund: Berndtssons Tryckeri AB.
- Mebius, Hans. (1968). *Värrö, studier i samernas förkristna offerriter*. Uppsala: Almqvist & Wiksell.
- Rheen, Samuele (1897). *En kortt relation om lapparnes lefwerne och sedher, widskiepellsser, samt i många stycken grofwe wildfarellsser*. Uppsala: Tryckt hos Harald Wretman.
- Svanberg, Ingvar & Tunón, Håkan (Red.) (2000). *Samisk etnobiologi, Människor, djur och växter i norr*. Nora: Bokförlaget Nya Doxa.
- Svonni, Lars (Red.) (1974). *Samerna ett folk i fyra länder*. Stockholm: Prisma.